

Lingvistický „obrat“ Vladimíra Hurbana Vladimírova

Juliana Beňová

BEŇOVÁ, J.: Linguistic “Turn” of Vladimír Hurban Vladimírov
SLOVENSKÁ LITERATÚRA, vol. 69, 2022, no. 1, pp. 55-66

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2022.69.1.5>

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2764-2375>

Key words: linguistic works of VHV, language planning, Stara Pazova, language courses, Josip Andrić: Slovačka slovnica, Slovak orthography reform

Taking the work of Vladimír Hurban Vladimírov (pseudonym VHV, 1884 – 1950) as its prism, the article aims at providing an insight into the state of the language and the issue of language politics in the interwar period in the Slovak linguistic enclave in Vojvodina, Serbia. The article analyses the linguistic work of VHV and addresses the topic of language planning. VHV, in his attempts at strengthening the knowledge of their mother tongue among Slovaks in Serbia, took an active part in the forming of the modern Slovak language. He published linguistic essays in local periodicals and developed language courses for the locals. He taught Slovak in two basic courses – in 1925 and 1943 – in Stara Pazova. The students of his second course used *Slovačka slovnica* (1942) – a grammar book written by the Croatian Slovakophile Josip Andrić (1894 – 1964). The level of the knowledge of the language among the locals and the lack of specialised and normative publications prompted VHV to explain phenomena pertaining to Slovak orthography, morphology, lexicology, etymology and dialectology. He advocated for an etymological orthography and was of the opinion that orthography should only reflect the standard and codified variation of the language.

Kľúčové slová: jazykovedné dielo VHV, jazykové plánovanie, Stará Pazova, praktické jazykové kurzy, Josip Andrić: Slovačka slovnica, reforma slovenského pravopisu

„Ja som bilagoval tento ‚úradný‘ atentát na slovenčinu, nebojím sa,
keď sa o tom dozvedia i vinníci!“
(Vladimír Hurban Vladimírov)

„Reč je živý výkon ducha pomocou orgánov človeka,
vyvíňa sa a zdokonaľuje sa v ústach každého jednotlivca, je prirodzená
a individuálna – ale čím ju chceme zaznačiť, nemôžeme upotrebiť také
individuálne pravidlo: piš, ako hovoríš, lež k tomu je potrebné mocnejšie
a všeobecnejšie pravidlo, pravidlo založené na historickom vývine reči,
teda na etymologickom princípe.“
(Vladimír Hurban Vladimírov)

Vnajrozličnejších funkciách a podobách sa slovenčina ako základný poznávací a komunikačný prostriedok používa nielen na Slovensku, ale prekračuje zemepisné hranice viacerými smermi do Európy i mimo nej a do rozrastajúcich sa slovenských diaspór a enkláv, kde sa prejavuje v rozmanitých formách, varietach a variantoch. V minoritnom spoločenstve žijúcom mimo hraníc materského národa sa nepochybne objavujú špecifiká spojené s prostredím, v ktorých si jazykové komunity udržiavajú svoj jazyk. V slovenčine používanej mimo územia Slovenska sú úplne prirodzené stopy podmienok, v ktorých sa formovala a uplatňovala. Variabilné manifestácie jazyka v interpersonálnej a verejnej komunikácii v slovenských enklávach tak možno v istom zmysle chápať ako špecifické prejavy zvukového, morfológického a lexikálneho bohatstva slovenčiny. Predmetom môjho výskumného záujmu je jazyk Slovákov žijúcich vo Vojvodine, v troch oblastiach (Báčka, Banát, Srijem), kam už koncom 18. storočia prišli prvé rodiny Slovákov, ktoré opustili svoju pôvodnú vlasť. V rámci niekoľkých migračných vln sa postupne usadili v najjužnejších častiach Uhorska, aby tam zveľadili miesta spustošené Osmanmi. Ako prisťahovalci si uvedomovali potrebu zachovania homogénnosti v rovine rodinných tradícií, spoločenských a morálnych hodnôt, ale najmä v oblasti jazyka a kultúry. Odchádzajúc z rozličných slovenských stolíc, do nového domova si niesli nielen prostriedky pre materiálne zabezpečenie, ale rovnako pre duchovné a kultúrne bytie. Tak sa do dnešnej Vojvodiny dostali tiež učители a kňazi, v novom prostredí zabezpečujúci spoločenský a duchovný život a takisto vyučovanie v materinskom slovenskom jazyku, ktorý pestovali a kultivovali.

Vo vojvodinskom mestečku Stará Pazova nastúpil v roku 1875 na faru mladý, sotva dvadsaťpäťročný kňaz Vladimír Hurban (1850 – 1914), syn známeho národovca Jozefa Miloslava Hurbana. Horlivý patriot, organizátor spoločenského života, spisovateľ a publicista slúžil na fare takmer štyridsať rokov. Podporoval hospodársky, komunálny i kultúrny rozvoj mestečka, založil Slovenskú pospolitú čítareň a Slovenskú evanjelickú vzájomnú pomocnicu. Veľa energie vkladal do rozvoja divadelného umenia v Starej Pazove, kde pod jeho vedením uviedli veselohru *Testiná do domu, spokojnosť z domu* (2. februára 1903), pričom išlo o vôbec prvé slovenské predstavenie pazovských ochotníkov. Okrem toho aktívne sledoval prácu Srbského národného divadla v Novom Sade, až sa v roku 1884 stal členom jeho organizačného výboru. Spolu s manželkou Augustou, rodenou Štúrovou, dcérou Jána Štúra (brata Ľudovíta Štúra), podporovali národné ciele, literatúru a kultúru a viedli k tomu aj svoje dve deti, dcéru Ľudmilu (1878

– 1969) a syna Vladimíra (1884 – 1950). Spojenie štúrovskej a hurbanovskej rodinej línie viedlo Ľudmilu Hurbanovú k aktívnej práci v oblasti národnej kultúry a ochotníckeho divadla. Po štúdiách na dievčenskom lýceu v Záhrebe sa vrátila na hurbanovskú faru, kde sa stala spolu s bratom Vladimírom oporou kultúrneho a spoločenského života v Starej Pazove.¹

Mladší Hurbanov vnuk Vladimír Konštantín Hurban, syn Vladimíra Hurbana a Augusty Štúrovej, je slovenskej kultúrnej verejnosti známy pod umeleckým menom Vladimír Hurban Vladimírov (uverejňujúci aj pod pseudonymom VHV) ako úspešný dramatik, literát a publicista² (Vladimír Hurban Vladimírov... 1986–1987, Pašteka 1990, Babiak 2011, Hučková 2016, Cupanová 2021a, 2021b). Málo sa však hovorí o jeho lingvistickom diele, praktickej činnosti v oblasti jazykového plánovania a skúmaní staropazovského nárečia. Jazyku vojvodinských Slovákov začal venovať značnú pozornosť v dvadsiatych rokoch 20. storočia a v teoretickom výskume a praktických jazykových kurzoch bol aktívny ďalších dvadsať rokov. „Lingvistický obrat“ VHV bol pravdepodobne spôsobený oficiálnymi a verejne deklarovanými aktivitami v oblasti jazykovej politiky v novovzniknutom Československu, kedy sa na prvé priečky pomyselného rebríčka jazykového plánovania dostávala otázka podoby modernej slovenčiny.³ S rozmanitými aktivitami zameranými na modifikáciu i stabilizáciu jazykového správania vojvodinského rečového spoločenstva, teda s plánovaním jazykovej „situácie“ spisovného jazyka, začal VHV najmä z praktických dôvodov. V každodennom styku s obyvateľmi Starej Pazovy a v kontakte s používateľmi slovenčiny reflektoval, že tamojšie slovenské etnikum neovláda slovenskú ortografiu a gramatiku, čo on považoval

1 Do domu Hurbanovcov často prichádzali priatelia, spisovatelia, osvetoví pracovníci i divadelníci a Ľudmila pripravovala a iniciovala spoločenské stretnutia. Zdokonaľovala sa v jazykoch, o veciach národných i súkromných viedla početnú korešpondenciu s Ľudmilou Podhradskou, Karolom a Jánom Štúrom, Jozefom Maliakom a organizovala divadelný život v Starej Pazove a jej okolí. Bola zakladajúcou členkou a zároveň predsedníčkou Ústredného spolku československých žien v Kráľovstve Srbov, Chorvátov a Slovincov. Písala krátke prózy, bájky a jednoaktovky, zdramatizovala poviedku *Rysavá jalovica*, je autorkou viacerých rozprávok. Správy o divadelných predstaveniach posielala do slovenských novín a časopisov.

2 Po slávnych predkoch zdedil VHV umelecký i organizačný talent. Po štúdiách na gymnáziu v Záhrebe a teológii vo Viedni a v Bratislave pôsobil ako učiteľ, kaplán a neskôr evanjelický farár v Starej Pazove, kde sa popri kňazských povinnostiach venoval najmä literárnej a publicistickej činnosti. Písal najmä divadelné hry, teoretické práce o divadle a literatúre. Bol novátorom v oblasti témy a experimentoval s kompozíciou. Jeho drámy vykazujú znaky profesionálnych divadelných kultúr európskych veľkomiest a moderných dramatických prúdov (symbolizmu a expresionizmu). V rozsiahlom dramatickom diele VHV sú hry realistické, historické, symbolistické i expresionistické, dokonca aj libretá opier. VHV patrí k priekopníkom v tvorbe filmového scenára.

3 Najmä v období konštituovania moderných národných štátov možno sledovať viaceré iniciatívy v oblasti jazykovej politiky. Nebolo tomu inak ani po vzniku samostatnej Československej republiky, keď ústava nového štátu (1920) zákonom č. 122 Zb. v §1 zakotvila, že štátnym, oficiálnym jazykom republiky je jazyk československý, ktorý sa podľa § 4 používa na území Slovenska „spravidla po slovensky“. Ustanovené dvojaké znenie jazyka – české a slovenské – vychádzalo z jazykovej reality. Tvorcovia zákona si totiž dobre uvedomovali, že jazyk československý neexistuje a takéto rozhodnutie malo oporu najmä v politických potrebách formujúceho sa štátu. Nová podoba slovenčiny sa tak formovala na pozadí politickej doktríny jednotného československého národa a jazyka, pričom sčasti bola podporovaná aj teóriou o neschopnosti spisovnej slovenčiny stať sa moderným jazykom vedy a civilizácie. Takéto tvrdenia vyvolávali ostrú odbornú i spoločenskú kritiku a najmä medzi jazykovedcami viedli k dlhotrvajúcim polemikám a sporom. Používanie jazykov síce zákon priamo vymedzoval, dve jazykové „podoby“ však spôsobovali v praxi mnohé nedorozumenia a problémy, ktoré sa čoskoro prejavili najmä v oblasti normovania gramatiky a slovníka spisovného jazyka. Predmetom rozsiahlych diskusií, útokov i obrán sa tak stala aj kodifikovaná podoba (novej) slovenčiny.

58 za neprípustné: „Je to najväčšia neúcta, ak nie zločin proti svojej materčine, môcť a nechcieť ju správne naučiť sa písať“ (Hurban 2014: 15). Nepochybne aj status evanjelického kňaza a učiteľa, ako i úcta a rešpekt, ktoré mal medzi obyvateľmi mestečka so slovenskou societou, ho podporovali v úvahách, aby Slovákov vzdelával v slovenskom jazyku, a to prostredníctvom praktických jazykových kurzov a teoretických lingvistických prác.

Prvé aktivity VHV v oblasti ozrejmovania a vysvetľovania lingvistických javov zo slovenského pravopisu, hláskoslovnia a morfológie sa viažu na jazykový kurz organizovaný pre vybranú skupinu obyvateľov Starej Pazovy. Podľa výzvy – akéhosi otvoreného listu z roku 1925⁴ – sa na vzdelávací kurz slovenčiny mohli prihlásiť iba muži, pre ktorých bolo ovládanie slovenčiny potrebné najmä pri výkone povolania. Praktický kurz slovenského pravopisu ponúkaný a vedený VHV mal účastníkom zabezpečiť, že po absolvovaní piatich vyučovacích hodín budú „vedieť slovensky písať“.⁵ V emotívne ladenom oznámení vychádzal VHV z kňazských skúseností a využíval i literárny talent, keď pozvanie na vzdelávanie v slovenskom pravopise formuloval ako verejnú výzvu adresovanú miestnej „pánskej“ spoločnosti, aby získal čo najvyšší počet účastníkov a najmä, aby svojim oznámením zaujal:

„Ctení pánovia, tej jeseni chcem poučovať slovenský pravopis. Ak myslíte, že Slovák nemusí a nemá vedieť po slovensky písať, ak myslíte, že Slovák tu v SHS⁶ nesmie vedieť pravopis slovenský, ak myslíte, že je správne písanie svojej materinskej reči tu u nás nepotrebné – tak vás nečakám. Ale ak myslíte, že je to svätá naša povinnosť vedieť slovensky písať [...] ak ste len trošku – troštičku hrdí na to, že ste Slovák – tak majte toľko hrdosti – ale aj úcty k tomu jazyku a naučte sa ho správne písať. Ja vás volám!“⁷

Takto koncipovaný stimulačný a provokujúci apel vykazuje značné prvky angažovanosti, ironie i sarkazmu a nezaprel ani dramatický potenciál VHV. Výzva adresovaná súdobému pazovskému obyvateľstvu nezostala zrejme nepovšimnutá, hoci explicitný dôkaz o tom, že sa kurzy uskutočnili, nemáme. Akýmisi potvrdením o realizovaní kurzov však môže byť poznámka VHV k článku z roku 1927 uverejnenom v časopise *Národná jednota* pod názvom Sedem hodín o slovenskom pravopise, teda dva roky po ponúkanom kurze, v ktorej sa VHV odvoláva na uskutočnenie kurzov slovenského jazyka: „Tieto prednášky o pravopise držiaval som pred asi dvoma rokmi v úzkom kruhu našich Slovákov, ktorí z povolania súc pisármi, najviac prichádzajú do položenia niečo písať a preto ich povinnosťou je i slovensky vedieť písať. Ak to našim gazdom a iným pánom ‚nenačím‘, pre každého

4 Archív Slovenskej evanjelickej a. v. cirkvi v Starej Pazove, inventárne číslo 292.

5 Archív Slovenskej evanjelickej a. v. cirkvi v Starej Pazove, inventárne číslo 292.

6 SHS – autorom použitá skratka pre názov štátu; oficiálny názov štátu od 15. júla 1920 bol Kráľovstvo Srbov, Chorvátov a Slovincov (Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca) – odtiaľ iniciálová skratka SHS pre vyjadrenie názvu krajiny.

7 V otvorenom „liste“ z 22. septembra 1925 informuje VHV obyvateľov Starej Pazovy o tom, že plánuje otvoriť päťtýždňový kurz slovenského pravopisu. Vyučovanie malo prebiehať každý pondelok v podvečerných hodinách v priestoroch Slovenskej pospolitej čítárne v Starej Pazove. Rukou písaný dokument (možno ide o letáčik – agitačné tlačivo) sa nachádza v Hurbanovej pozostalosti. Archív Slovenskej evanjelickej a. v. cirkvi v Starej Pazove, inventárne číslo 292.

človeka potrebné je, ktorý si namýšľala byť Slovákom, aby vedel i slovensky písať“ (Hurban 1927: 2).

Aj samotná kompozícia textu *Sedem hodín o slovenskom pravopise* celkom jasne potvrdzuje, že VHV prednášky medzi Slovákami realizoval. Každý odsek sa začína poradovým číslom príslušnej vyučovacej hodiny („Prvá hodina“, „Druhá hodina“ až po „Siedma hodina“), pričom niektoré sú ukončené didaktickými poznámkami v zátvorke: „Diktát, srovnávanie a opravy. [...] Cvičky v písaní [...] Opätovať predošlé“ (Hurban 2014: 18-21). Jednotlivé vyučovacie bloky vystaval VHV koncízne a heslovite. Na prvom stretnutí podal stručný prehľad vývinu slovenčiny od staroslovenčiny po súdobé pravidlá, ktoré „ustálil Samo Czambel“ (Hurban 2014: 17); na druhej a tretej hodine sa venoval zvukovej sústave slovenčiny, podal klasifikáciu samohlások, spoluhlások a dvojhĺások, priblížil podstatu rytmického zákona a upozornil na problematické ortoepické javy pri dvojhĺaskach; štvrtá hodina bola zameraná na mäkké konsonanty a ich ortoepiu a v piatej, podľa VHV „najťažšej hodine“ (Hurban 2014: 19), sa sústredil na vysvetlenie rozdielov medzi používaním „i“ a „y“, pričom práve existenciu grafémy „y“ považoval za „bohatstvo slovenčiny“, pretože práve v „tomto ypsilone sa ukazuje, že totiž máme pre jeden hlas i štyri znaky“ (Hurban 2014: 19). V tejto súvislosti možno dodať, že k problematike používania „y“ sa VHV vracal opakovane aj v iných svojich lingvistických príspevkoch, pričom na rozdiel od tých, ktorí navrhovali vylúčenie „y“ zo slovenčiny, neochvejne obhajoval jeho význam a potrebu. V šiestej vyučovacej hodine sa zamerl na pravopisné princípy uplatňované pri písaní hlások ä, ô, í, ř, o ktorých hovoril, že sú to „zvláštne slovenské hlásky“ a upozorňoval na dôležitosť ich správnej výslovnosti (Hurban 2014: 21). Poslednú siedmu hodinu venoval najvypuklejším problémom v ortografii i ortoepii predložiek a prefixov, ako aj problematike správnej interpunkcie. Prednášky koncipoval tak, aby upozornil na najzávažnejšie chyby v slovenčine, s ktorými sa u používateľov najčastejšie stretával, na tie, ktoré boli najmä vo verejných prejavoch najvypuklejšie a neustále sa opakovali. Publikovanie prednášok o slovenskom pravopise len potvrdzuje úsilie VHV vzdelávať domáce obyvateľstvo v čo najširšom meradle a na rôznych platformách. Dva roky po realizovaní „jazykového kurzu“ považoval za potrebné zverejniť jeho obsah a apelovať na používateľov slovenčiny, aby si materinský jazyk vážili a nezneuctovali ho tým, že neovládajú ortoepické a ortografické pravidlá. Vo svojich výzvach zašiel VHV až k otázkam identifikácie sa so slovenským národom a problematike jazykovej segregácie z komunity, odvolávajúc sa na solidaritu a reciprocitu tých používateľov, ktorí majú slovenčinu v úcte a rešpektujú jej zákonitosti vo verejnom jazykovom prejave: „Stvorme ligu pre pravopis a kto nevie a nechce sa učiť ale predsa chce písať slovensky, toho bojkotujeme ako najväčšieho hanobiteľa slovenčiny! Tomu znemožníme, aby sa vystatoval ako Slováč, keď tak zneuctuje slovenčinu! S takým ani sa neshovárajme po slovensky, lebo nie je hodný pol slova počuť z našej sladkej materčiny. Slováci – za slovenský pravopis!“ (Hurban 2014: 22)

Ďalší kurz slovenského jazyka zorganizoval VHV pre obyvateľov Staršej Pazovy takmer o dvadsať rokov neskôr, keď ho k tejto aktivite priam vyzvali miestni úradníci. Existenciu ďalších „externých“ hodín slovenčiny pre verejnosť dokladá list, ktorý VHV adresoval úradníkovi Jánovi Klátikovi v posledný decembrový deň roku 1942. Reagoval v ňom na Klátikov dopyt po jazykovom vzdelávaní

60 a sľúbil, že s novým rokom sa začne aj nové vyučovanie rozdelené do troch skupín: 1. Učenie slovenského pravopisu; 2. Prehľad slovenskej spisby; 3. Niečo z dejpisu a zemepisu Slovenska (Hurban 2014: 107). Kurz s názvom Náukobeh slovenčiny pripravil VHV pre miestnych úradníkov s cieľom naučiť ich „materčinu správne písať, lebo napísané slovo zostáva a keď je zle napísané od človeka, ktorý sa bije do prs, že je Slováč, tak je to i veľká hanba preňho“ (Hurban 2014: 107). Z ďalšej korešpondencie medzi Klátikom a VHV vyplýva, že do náukobehu sa prihlásilo trinásť respondentov⁸ a prvé stretnutie naplánovali na 12. februára 1943 v Slovenskom národnom dome v Starej Pazove. Pre nový kurz slovenčiny sa VHV nadchol nielen vďaka tomu, že ho budúci respondenti oslovili, uvedomujúc si potrebu doplnkového vzdelávania v oblasti jazyka a kultúry, ale aj vďaka skutočnosti, že na kurze sa mohol oprieť o aktuálnu knižnú novinku, ktorá mala zabezpečiť úspešnosť, no najmä adekvátnu odbornosť a relevantnosť kurzov slovenského jazyka. Novou učebnicou bola chorvátska publikácia *Slovačka slovnica. Slovnica slovačkog jezika*, ktorej autorom bol Josip Andrić.⁹ Slovenskí čitatelia v Starej Pazove sa k nej dostali už začiatkom roku 1943, teda ihneď po jej vydaní v Záhrebe. Za rýchlou distribúciou knihy nepochybne stáli čulé kontakty VHV s predstaviteľmi Slovenskej republiky (1939 – 1945) v Nezávislom chorvátskom štáte (NDH),¹⁰ ako aj dobré vzťahy, ktoré mal VHV s predstaviteľmi Slovákov a slovenskej menšiny v NDH.¹¹ V komplikovanom období druhej svetovej vojny sa tak vďaka aktivitám VHV dostala medzi vojvodinských Slovákov odborná publikácia opisujúca slovenskú fonetiku, morfológiu a sčasti i syntax v chorvátčine, v jazyku, ktorí Slováci žijúci vo Vojvodine pomerne slušne ovládali. Vydanie slovenskej gramatiky prijal VHV s nesmiernym nadšením, pretože kniha sa mu hodila ako učebná pomôcka pre práve pripravovaný kurz:

„Každé učenie potrebuje okrem pilných a snaživých poslucháčov a vytrvalých učiteľov i príručnú učebnú knihu, ktorú by mal každý navštevovať Náukobehu a tak sledoval prednášky, porovnával prednášané s tlačným textom a mal vždy pri ruke základ dľa ktorého by sa potom doma ďalej vzdelával a poučoval. Takejto praktickej knihy,

8 Z podpísaného prihlasovacieho hárku poznáme mená účastníkov kurzu. Počet prihlásených VHV vtipne komentoval slovami: „Trinásti sú tam podpísaní: teda 13 – Pán Boh pri nás, ako hovorí slovenské porekadlo.“ Rukopis troch listov, Archív Slovenskej evanjelickej a. v. cirkvi v Starej Pazove, prírástkové číslo UDR 19421231/4882.

9 Dr. Josip Andrić (1894 – 1967) bol chorvátsky filológ, právnik a muzikológ, v rokoch 1921 – 1946 pôsobil ako šéfredaktor v katolíckom vydavateľstve Spolok sv. Hieronyma. Jeho gramatika slovenského jazyka *Slovačka slovnica. Slovnica slovačkog jezika* vyšla koncom roka 1942 ako prvá slovenská gramatika vydaná mimo územia Slovenska. Publikácia sa dočkala dvoch reprintov: prvá pretnáč vyšla v Záhrebe v roku 2003 a druhá rovnako v Záhrebe v roku 2013. Druhý reprint vznikol pod redakciou Josipa Mosera a Zvonka Benčića. Obsahuje aj štúdiu venovanú životu a dielu J. Andrića (autor J. Moser) a odborné štúdie zaoberajúce sa chorváckym jazykom (autor Stjepan Babić) a slovenským jazykom (autorka Dubravka Sesar) v Andrićovej gramatike.

10 Od apríla 1941 bola Stará Pazova súčasťou Nezávislého štátu Chorvátsko (Nezavisna Država Hrvatska – NDH) a úradnou rečou v Starej Pazove sa stala chorvátčina. NDH bol vyhlásený 10. apríla 1941 a vznikol na území bývalej Chorvátskej bánoviny, Bosny a Hercegoviny a východnej časti Srijemu, spolu s mestom Zemun. V novom štáte žilo podľa štatistických údajov 44 267 Slovákov a Čechov.

11 Vzájomné kontakty medzi VHV a mimoriadnym vyslancom v NDH Jozefom Ciekerom, ktoré sa začali ešte počas Ciekerovho pôsobenia ako charge d'affaires v Belehrade, rozvíjal Hurban aj v komplikovanom období existencie NDH. Bližšie o kontaktoch a spolupráci medzi slovenskou menšinou vo Vojvodine a politickými predstaviteľmi Slovenskej republiky Škorvanková 2017.

špeciálne my Slováci v Chorvátsku sme nemali. Naše doterajšie knihy o slovenskej reči, o gramatike, o pravopise, o štylistike atď. aká sa upotrebuje na Slovensku a na školách a v praxi, sú pre nás chorvátskych Slovákov nie len nedostížiteľné menovite v dnešné časy, ale i v mnohom nesrozumiteľné“ (Hurban 2014: 109).

Podľa VHV sa vďaka Andrićovi dostala k Slovákom „vzácná kniha“, ktorá za istých okolností mohla plniť úlohu učebnice slovenčiny. Zanietený a nadšený VHV v novej gramatike nevidel žiadne nedostatky, a tak ju odporúčal každému, kto sa chcel naučiť správne po slovensky písať a hovoriť a zároveň ovládal srbský alebo chorvátsky jazyk. Andrićova gramatika sa skladá z troch kapitol: v úvodnej časti sú krátke dejiny slovenčiny, prehľad slovenských nárečí a porovnanie slovenčiny s inými jazykmi; druhá kapitola je venovaná hláskoslovu a tvorbe slov a v tretej, najrozsiahlejšej, opisuje autor morfológickú rovinu slovenčiny, pričom najviac pozornosti zameriava na slovné druhy a ich tvary. Primárnym cieľom J. Andrića bolo vytvoriť „korektnú praktickú gramatiku, ktorá predovšetkým poslúži svojmu cieľu, t. j. bude prijateľná a zrozumiteľná pre priemerneho chorvátskeho používateľa“ (Sesar 2013: 195). Pre pazovských frekventantov „náukobehu“ predstavovala nová gramatika jedinečnú učebnú pomôcku, ktorá podľa organizátora kurzu „v ľahkom a zrozumiteľnom spôsobe vynáša všetko to, čo má každý Slovák vedieť o svojom jazyku“ (Hurban 2014: 109). Kniha tak podporovala úmysly VHV v zdokonaľovaní sa v materinskom jazyku a utvrdzovaní slovenskej gramatiky a ortografie, pretože sa domnieval, že vďaka novej učebnici bude môcť „každý chorvátsky Slovák dobre rozumieť a dľa nej naučiť sa svoj drahý materinský jazyk správne hovoriť a písať“ (Hurban 2014: 110). Zachovaná korešpondencia dokumentuje, že účastníci náukobehu si odporúčanú učebnicu zabezpečili a svedomite sa pripravovali na prvé spoločné stretnutie plánované na február roku 1943. Odborné školenie dospelých v slovenskom pravopise orientoval VHV predovšetkým na úradníkov, aby okrem úradnej reči vedeli správne komunikovať aj v materinskej reči. Úradníci sa zas radi podrobili vzdelávaniu vedenému domácim učiteľom, pretože v uznávanom evanjelickom kňazovi a literátovi videli najvyššiu jazykovú autoritu, čo bolo podporené aj predchádzajúcimi publikovanými jazykovednými prácami VHV.

Po skúsenostiach s praktickou stabilizáciou jazykového správania okolitého spoločenstva sa VHV vydal na cestu teoretického ozrejmovania slovenskej gramatiky. V periodikách vychádzajúcich vo Vojvodine publikoval v rokoch 1927 – 1940 takmer štyridsať príspevkov venovaných slovenčine. Jazykovedne zamerané texty vznikali často ako besednice – VHV ich žánrovo označoval ako „linguistická beseda“, „beseda od VHV“ či „besiedka pravopisná“ – a krátke články. Neúnavný propagátor a obhajca spisovnej slovenčiny vytvoril pomerne rozsiahle jazykovedné dielo, ktoré súborne vyšlo v roku 2014 pod názvom *Jazykovedné práce*. Zostavovateľka publikácie Anna Marićová rozdelila jazykovedné texty VHV do troch kapitol. V prvej sú zaradené texty, ktoré VHV publikoval v rokoch 1927 – 1940 vo vojvodinských periodikách, druhú časť publikácie tvoria odpisy zachovaných rukopisných (strojopisných) prác a v tretej kapitole je uverejnený sken rukopisu, ktorý zostavovateľka označila ako Slovník cudzích slov od A po Z, avšak vzhľadom na názov sa slovník končí predčasne, prvými heslami písmena

62 „T“. K slovníku neexistuje opis, nepoznáme okolnosti jeho vzniku a neprešiel ani lexikografickým skúmaním.

roč. 69, 2022, č. 1

V časopiseckých a novinových príspevkoch sa VHV zameriaval najmä na praktické používanie jazyka. Čitateľom približoval pravopisné zaujímavosti i výnimky, odhaľoval etymológiu slov (napríklad v besednici nazvanej Týždeň publikovanej v roku 1929 vysvetľuje nielen samotnú etymológiu, ale odhaľuje aj rozličné konotácie i kolokácie spojené s dňami v týždni).¹² Často vysvetľoval pôvod slovenských mien a priezvisk a pravidlá ich písania. Odborný výklad spetroval popularizačnými prvkami a umelecký duch nezaprel ani pri autorizácii textov, keď okrem podpisovej skratky VHV, ktorú využíval najčastejšie, signoval články aj menami ako „Linguista z Tunkabonu“, „Ďurko (Pseudonym si nevyzradím ani za svet – však aj tak viete kto som)“ či „Gréckoučený Ďurko (= GEORGINOS!)“ (Hurban 2014: 61, 36, 32). V textoch adresovaných širokej verejnosti sa VHV sústredil najmä na domácu jazykovú prax – napríklad navrhoval nový spôsob písania telegramov Morseovou abecedou v slovenčine,¹³ venoval sa používaniu čísloviek, zloženým slovám, otázkam interpunkcie, vysvetľoval sémantiku biblických mien alebo upozorňoval na problematiku medzijazykové homonymá (homomorfiu, homofóniu). Zaujímavé sú texty, v ktorých upriamuje pozornosť na vtedy pomerne málo rozšírenú problematiku esperanta – v esperante uvádzal slovenské piesne i výňatky z evanjelia (napríklad *Evanjelium o dobrom pastierovi* podáva aj s vysvetlením a analýzou gramatických javov), venuje sa tvoreniu slov v esperante pomocou sufixov a ukazovacím a opytovacím zámenám v esperante.

Dôležitú kapitolu v lingvistickom diele VHV predstavovala otázka slovenskej ortografie. Existencia a podoba slovenčiny v multilingválnom prostredí so silným nárečovým vplyvom a v koexistencii s inými jazykmi, najprv paralelne s maďarčinou, nemčinou a ďalšími jazykmi, neskôr v koexistencii a konkurencii so srbčinou, bola podmienená a formovaná špecifickými mimojazykovými okolnosťami (sociálnymi, historickými a geografickými). VHV si veľmi dobre uvedomoval, že vnútorná hranica spisovnej slovenčiny u vojvodinských Slovákov bola značne narušená a do hovoreného i písaného štandardu sa dostávali nárečový úzus a dominujúca srbčina, čo viedlo k častým chybám v slovenčine, pričom práve ortografické chyby považoval VHV za najvypuklejšie a najpočetnejšie. V rozvíjajúcej sa publicistickej sfére sa pre VHV otvorilo miesto nielen na prezentáciu vlastných jazykovedných skúmaní, ale našiel sa v nej aj priestor pre polemické texty, ktorých „obsah zahŕňal aj jazykové pozadie“ (Koruniak 2020: 163), pričom

12 Ako príklad uvádzam vysvetlenie etymológie pomenovania druhého dňa v týždni: „Slovo utorok je staroslovanský výraz a znamená druhý (vtorý). Tento výraz sa len u Rusov zachoval, u Horvátovej upotrebuje niekde výrazy po-vtoriti, opätovať, niečo po druhý raz konať. Utorok je vlastne prvý deň skutočnej práce. Čistá hlava a odpočívajúci človek. Nemecky volá sa Dienstag – tedy deň služby, práce. V Pazove obyčajne u utorok v jeseni sa vybavujú zabíjačky“ (Hurban 2014: 27).

13 V liste z roku 1942 adresovanom poštovému úradníkovi Gengelackému ponúka VHV systém prepisovania mäkkých spoluhlások a dlhých samohlások spôsobom zdvojeného zapisovania samohlásky či spoluhlásky, uvedomujúc si, že práve takéto „znaky za naše litery“ budú najpresnejšie vyjadrovať dané fonémy: „Môj kľúč je tento: Všetky slovenské znaky, teda: dĺžky, mäkkene, ô, takto by sa daly na telegramy, bez nových znakov označiť: Jednoducho – pretože v slovenčine niet duplých hlások (ss, cc, nn atď.) – napíšem na telegrafskú blanketu na tento spôsob, aby som označil, že tá duplá litera, vlastne je dĺžka, alebo mäkkeň, alebo ô.“ Citované z listu VHV z 2. apríla 1942, Archív Slovenskej evanjelickej a. v. cirkev v Starej Pazove, prírastkové číslo RL19420402/4701, inventárne číslo 982.

jednotlivé články vznikali ako reakcia na možnosť zmeny ortografických pravidiel slovenčiny. V polemikách, ktoré vychádzali najmä v periodiku *Národná jednota*, obsahovo dominovali otázky reformy slovenského pravopisu a všeobecná problematika smerovania a rozvoja slovenčiny.

Medzi slovenskými kultúrnymi dejateľmi, učiteľmi a kňazmi sa v tridsiatych rokoch 20. storočia začali objavovať názory na potrebu radikálnych zmien v slovenskom pravopise. Na čele rezolútnych výziev smerujúcich k pravopisným zmenám stál Igor Branislav Štefánik (1873 – 1940),¹⁴ evanjelický kňaz, publicista a poslanec, starší brat Milana Rastislava Štefánika, ktorý predložil viaceré návrhy na reformu slovenského pravopisu a analyzoval jeho súveký stav. Vychádzajúc z empirie podal obraz o jazykovom vedomí Slovákov žijúcich vo Vojvodine a reálnej podobe ovládania pravopisu dolnozemskými Slovákmi.¹⁵ Štúdiom jazyka dospel I. B. Štefánik k presvedčeniu, že aj jazykovedci si budú musieť uvedomiť potrebu reformy pravopisu a nepochybne budú žiadať radikálnu zmenu v pravopise, pričom prvým krokom v reforme má byť vylúčenie „y“ zo slovenčiny. Zastával myšlienku, že slovenský pravopis musí vychádzať zo „živej reči národa“, a požadoval „y“ zo slovenčiny úplne odstrániť: „Y ako nie je potrebný v srbskej spisbe práve tak nie je potrebný ani v našej.“¹⁶ Podľa I. B. Štefánika musia mať Slováci taký pravopis, ktorý by si každý Slovák ľahko osvojil. Pravopis, ktorého hlavnou zásadou je pravidlo „píš, ako hovoríš“, sa musí „priblížiť reči ľudu, ba dľa možnosti, stotožniť s ňou a nie miliony aby sa trúdily a trápily a hlavy si lámaly nad pravidlami, viac menej úmele zostavenými od lingvistov – theoretikov“.¹⁷ V slovenčine už „y“ nemá miesto, z reči ľudu „dávno vykapal“,¹⁸ a tak nie je potrebné už aj tak komplikovaný slovenský pravopis ešte viac komplikovať.

Proti aktivitám vyzývajúcim k odstráneniu ypsilonu zo slovenčiny, ktoré sa niesli pod heslom „preč s ypsilonom“, VHV kategoricky vystúpil. Postavil sa za etymologický pravopis a tvrdil, že pravidlá musia byť „ustálené a nemôžu sa spravovať podľa toho, ináč veľmi komótneho Vukovho pravidla: píš ako hovoríš!“

14 Igor Branislav Štefánik študoval na lýceu v Bratislave, kde ako žiak Jána Kvačalu skatalogizoval knižnú zbierku bratislavskej lyceálnej knižnice. Na univerzite v Budapešti študoval právo, potom teológiu v Šoproni a Prešove a napokon v Rostocku filozofiu a psychológiu. Po ukončení štúdiá bol v roku 1898 vysvätený za kňaza v Miškolci. Ako kaplán pôsobil v Sarvaši a Liptovskom Mikuláši a 4. marca 1902 bol zvolený za farára na Myjavu. Po krátkom pôsobení na Myjave odišiel do Palanky (Srbsko, Vojvodina, dnes Bačka Palanka), kde v júli 1903 prijal miesto evanjelického farára. Do roku 1920 pôsobil ako farár v Palanke, v rokoch 1920 – 1923 žil v Československu a zahraničí (zariaďoval pozostalosť po bratovi Milanovi) a od roku 1924 bol farárom v rumunskom Nadlaku. Nadlak opustil v roku 1927 a vrátil sa do Nového Sadu, kde pôsobil ako učiteľ náboženstva na rôznych školách a administrátor cirkvi v Binguli. Prestal byť politicky činný, venoval sa publicistike a organizovaniu evanjelickej cirkvi na Dolnej zemi. Od roku 1934 bol na dôchodku, venoval sa písaniu a prekladom.

15 Početné aktivity I. B. Štefánika v oblasti slovenskej jazykovedy je možné rekonštruovať len na základe rukopisného torza pozostávajúceho z päťdesiatich dvoch rukopisných stránok. Niektoré dokumenty majú podobu esejí, publicistických príspevkov či subjektívnych reflexií, iné zas formálne vykazujú žáner súkromného listu, avšak bez adresáta. Dokumenty nie sú datované, číslované ani pomenované. Zdevastovanú Štefánikovu pozostalosť zachránil kňaz Gustáv Vladimír Babylon a po jeho smrti sa dostala do rúk rodiny Jána Gubu, ktorá mi ju poskytla na študijné účely. Písomnú pozostalosť, v ktorej sa Štefánik venuje otázkam slovenského pravopisu a pôvodu slovenčiny, možno vďaka označeniu v záhlaví pracovne rozdeliť do niekoľkých celkov, pričom jeden z celkov má označenie „Poznámky o našom slovenskom pravopise, zvlášť o y-ne“ a strany v ňom sú aj číslované. Pri citovaní z tohto dokumentu uvádzam číslo strany.

16 Rukopisná pozostalosť I. B. Štefánika, strana 6.

17 Rukopisná pozostalosť I. B. Štefánika, strana 7.

18 Rukopisná pozostalosť I. B. Štefánika, strana 6.

64 (Hurban 2014: 80). Bol presvedčený, že spisovný jazyk nemôže byť založený na „labilnom pravidle“, ale musí mať „hlboký základ v koreňoch jednej národnej reči a nemôže sa rovnať podľa nahodilej výslovnosti ľudí“ (Hurban 2014: 80). Presadzoval myšlienku, že pravopis musí zachytávať len ustálenú a kodifikovanú podobu jazyka. Ortografické pravidlo „piš ako hovoríš“, ktoré Štefánik povýšil na základný pravopisný princíp, považoval VHV za „labilné“ a nevhodné pri uplatňovaní v modernej slovenčine.

K myšlienke ozrejmovat' a vysvetľovat' lingvistické javy týkajúce sa slovenskej ortografie, morfológie, lexikológie, etymológie i dialektológie priviedla VHV nepochybne jazyková situácia domáceho obyvateľstva a nedostatok odborných a normatívnych publikácií využívaných vo Vojvodine vo vyučovacom procese a vzdelávaní. Pozoroval, že najmä Slováci pracujúci vo verejných službách (kňazi, úradníci, pracovníci pošty, učitelia) neovládajú slovenský pravopis a ich slovenčina je plná nárečových prvkov a srbizmov. Veľmi citlivo vnímal podobu slovenčiny nielen v každodennej komunikácii, ale najmä v publicistickom priestore a administratívnom styku, v úradných dokumentoch. Usiloval sa preto pôsobiť na autorov verejných jazykových prejavov, aby slovenčinu používali správne, aby ovládali gramatiku a ortografiu. O „nápravu“ chýb v slovenčine medzi Slovákmi pôsobiacimi vo verejnej sfére sa VHV usiloval už v dvadsiatych rokoch, keď začal s prvými jazykovými kurzami a publikoval prednášky o slovenskom pravopise. Aby boli jeho aktivity čo najúčinnejšie a mali čo najväčší dosah, dopĺňal osvetľovanie gramatických javov aj stimulačnými až provokujúcimi výzvami: „Toto sú v krátkosti hlavné pravidlá pre písanie slovenčiny. Toto by mal každý Slovák mať v malom prste a keď toto nevie, nech sa neopováži chytiť pierko do ruky, aby zhanobil našu drahú materčinu. Nech radšej povie: neviem písať ako by mal oflinkovať slovenčinu, lebo písať nie je čarbať. V prvom rade majú o správne písanie dbať učitelia a farári a potom naše časopisy“ (Hurban 2014: 22).

Pravopisné a gramatické chyby vo verejných komunikátoch a v mediálnej sfére považoval VHV za neprípustné, a to až do takej miery, že žiadal o anulovanie platnosti obsahu dokumentov, ak tieto neboli správne napísané. Napríklad v roku 1939 sa obrátil na Maticu slovenskú v Juhoslávii ako na najvyššiu slovenskú inštitúciu v Juhoslávii so žiadosťou o vyhlásenie neplatnosti Zápisnice senioriálneho konventu banátskeho. V liste adresovanom tajomníkovi Matice upozorňoval VHV na problematiku pasáže v zápisnici vydanej tlačou a žiadal predmetné vydanie vyhlásiť za neplatné. Až po opravení gramatických, sémantických a štylistických chýb možno dokument znova vydať, pretože Zápisnica v pôvodnej forme „pre množstvo chýb je posmech pre banátsky seniorát a hanba pre celý náš slovenský národ v Juhoslávii“.¹⁹ Takýmto vyhlásením sa VHV postavil nielen do pozície „editora“, ale vystúpil tiež ako neúprosný kritik verejného komunikátu, v ktorom našiel množstvo problematických miest (tlačové chyby, chyby v skratkách, interpunkcii a skladbe, pravopisné a štylistické chyby). Neskrýval rozhorčenie z jazykových nedôsledností, ktoré sa v Zápisnici vyskytujú, a svoj kritický postoj vysvetľoval, či skôr „obhajoval“ (pred doktorom Michalom Topolským, vtedajším

19 Citované z listu datovaného 2. októbra 1939. Archív Slovenskej evanjelickej a. v. cirkvi v Starej Pazove, číslo RSK19391002/4853: List: VHV O jazyku a nárečí. Kr. Matica slovenská v Juhoslávii – chyby v zápisniciach – banátskeho senioriálneho konventu.

tajomníkom Matice slovenskej v Juhoslávii, ktorému list adresoval) najmä vnútornou bolesťou: „Takéto hračkárstvo s drahým našim materinským jazykom ma veľmi zaboľelo [...] ako ma to bolí, keď naši ľudia myslia, že slovenský jazyk je akási handra, s ktorou môžu robiť, čo chcú. Sú vo významných úradoch, ale nedržali za potrebné, aby vtedy, keď úradne niečo na verejnosť dávajú, bolo to dôstojné.“²⁰

Na používaní spisovnej slovenčiny vo verejnej komunikácii VHV nesmierne záležalo. Svedectvom sú jeho verejné jazykovedné vystúpenia, odborné práce venované súdobej podobe slovenčiny vo Vojvodine aj praktické jazykové kurzy. V čase, keď sa spisovná slovenčina nielen upevňovala medzi Slovákmi žijúcimi ďaleko od materskej krajiny, ale sústredila sa na ňu aj ich vedecká pozornosť, objavil sa na „jazykovednom poli“ zaniatený kňaz a už etablovaný dramatik a prozaik s ideou pozdvihovania a posilňovania povedomia Slovákov o materinskom jazyku. Jeho cieľom bolo pomocou praktických školení (vyučovania), odborných textov a populárno-vednej publicistiky približovať gramatiku a najnovšiu kodifikáciu spisovnej slovenčiny miestnemu jazykovému spoločenstvu a zabezpečiť uplatňovanie spisovnej slovenčiny v širokom meradle aj v praxi (v interpersonálnej i vo verejnej komunikácii). Do akej miery sa však evanjelickému kňazovi napokon podarilo aplikovať gramatické normatívy do podoby enklávnej slovenčiny, sa dá zistiť až podrobným konfrontačným výskumom prostredníctvom komparácie komunikátov z medzivojnového obdobia a zo súčasnosti. Skúmanie jazykového plánovania v medzivojnovom období (na pozadí jazykovedných textov vojvodinských vzdelancov) môže slúžiť ako východiskový bod k poznaniu i vysvetleniu súčasnej podoby jazyka v enkláve. Jazykovedné práce V. Hurbana Vladimírova i analytické texty I. B. Štefánika venované slovenskému pravopisu možno vnímať nielen ako zaujímavé svedectvo doby, ale tiež ako inšpiratívny prameň k dejinám slovenskej lingvistiky a stavu aj fungovaniu slovenčiny za hranicami materskej krajiny.

Archívne pramene

- Rukopisná pozostalosť Igora Branislava Štefánika (52 strán rozličnej proveniencie) – poskytnutá historičkou Gabrielou Gubovou Červenou z Pivnice (Srbsko).
Rukopisná pozostalosť Vladimíra Hurbana Vladimírova – Archív Slovenskej evanjelickej a. v. cirkvi v Starej Pazove (Srbsko).

Pramene

- ANDRIĆ, Josip, 1942. *Slovačka slovnica*. Zagreb: Izdanje Hrvatsko-slovačkog društva.
ANDRIĆ, Josip, 2013. *Slovačka slovnica*. Zagreb: Kiklos. ISBN 978-953-56937-4-1.
CZAMBEL, Samo, 1902. *Rukoväť spisovnej reči slovenskej*. Turčiansky Sv. Martin: Knihkupecko-nakladateľský spolok.
HURBAN, Vladimír Vladimírov, 1927. Sedem hodín o slovenskom pravopise. *Národná jednota*, roč. 8, č. 24 (16. 6. 1927), s. 2-3.
HURBAN, Vladimír Vladimírov [Zmok], 1930a. Borba za malicherné veci. *Národná jednota*, č. 92, s. 3.
HURBAN, Vladimír Vladimírov [Ďurko], 1930b. O tom pravopise. (Odpoveď na kurzívu). *Národná jednota*, č. 93, s. 2.
HURBAN, Vladimír Vladimírov [Zmok], 1930c. Borba za malicherné veci. (Skromná odpoveď p. Ďurkovi). *Národná jednota*, č. 94, s. 2.

20 Citované z listu datovaného 2. októbra 1939. Archív Slovenskej evanjelickej a. v. cirkvi v Starej Pazove, číslo RSK19391002/4853: List: VHV O jazyku a nárečí. Kr. Matica slovenská v Juhoslávii – chyby v zápisniciach – banátskeho seniorálneho konventu.

- HURBAN, Vladimír Vladimírov [„Gréckoučený“ Ďurko (GEORGINOS!!)], 1930d. Borba za malicherné veci. *Národná jednota*, č. 97, s. 2.
- HURBAN, Vladimír Vladimírov [VHV], 2003. *Vlastný životopis*. Stará Pazova: Miestny odbor Matice slovenskej, Slovenský evanjelický a. v. cirkevný zbor.
- HURBAN, Vladimír Vladimírov, 2014. *Jazykovedné práce*. Zostavila Anna Marićová. Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum. ISBN 978-86-7103-725-8.

Literatúra

- BABIAK, Michal, 2011. Vladimír Hurban Vladimírov. In ŠTEFKO, Vladimír a kolektív. *Dejiny slovenskej drámy 20. storočia*. Bratislava: Divadelný ústav, s. 121-142. ISBN 978-80-89369-36-2.
- CUPANOVÁ, Katarína, 2021a. Poetika a estetika modernizmu v dvoch komorných hrách Vladimíra Hurbana Vladimírova z prvého desaťročia 20. storočia (Keď sa schladí..., 1905; Boj, 1907). *Slovenská literatúra*, roč. 68, č. 5, s. 529-548. ISSN 0037-6973.
- CUPANOVÁ, Katarína, 2021b. Vianoce ako dramatická situácia v slovenskej modernistickej dráme prvého desaťročia 20. storočia (Vladimír Hurban Vladimírov, Vladimír Hurban Svetozárov). *Slovenská literatúra*, roč. 68, č. 2, s. 154-173. ISSN 0037-6973.
- DUDOK, Miroslav, 1997. Stav slovenčiny v Juhoslávii a jej výskum. In ONDREJOVIČ, Slavomír – ŠIMKOVÁ, Mária, ed. *Sociolinguistika Slovaca 3. Slovenčina na konci 20. storočia, jej normy a perspektívy*. Bratislava: Veda, s. 203-209.
- DUDOK, Miroslav, 2002. Pluricentrický vývin modernej slovenčiny. In *Studia Academica Slovaca 31*. Redaktor J. Mlacek. Bratislava: Stimul, s. 42-50. ISBN 80-88982-59-6.
- DUDOK, Miroslav, 2008. *Zachránený jazyk. State o enklávnej a diasporálnej slovenčine*. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko. ISBN 978-973-1070-41-4.
- DUDOK, Miroslav, 2010. O diasporálnej slovenčine. *Jazykovedný časopis*, roč. 61, č. 1, s. 65-70. ISSN 0021-5597.
- DUDOK, Miroslav, 2013. Podoby slovenčiny vo svete. In *Slovenčina vo svete. Súčasný stav a perspektívy. Zborník z medzinárodnej konferencie*. Bratislava: Univerzita Komenského, s. 15-21. ISBN 978-80-223-3490-7.
- GLOVŇA, Juraj, 2018. Stav vojvodinskej slovenčiny ako enklávneho jazyka. *Slavica Slovaca*, roč. 53, č. 3-4, s. 86-93. ISSN 0037-6787.
- GUBOVÁ ČERVENÁ, Gabriela, 2017. Igor Branislav Štefánik a pravopis slovenského jazyka. In HODOLIČOVÁ, Jarmila, ed. *270 rokov dejín, literatúry a jazyka Slovákov vo Vojvodine*. Nový Sad: Univerzita v Novom Sade, s. 46-50. ISBN 86-915-2553-3.
- HUČKOVÁ, Dana, 2016. Dve state o modernom dramatickom umení (VHV, Ivan Lilje Lysecký). *Slovenská literatúra*, roč. 63, č. 6, s. 454-467. ISSN 0037-6973.
- KORUNIAK, Samuel, 2020. *Dejiny spisovnej slovenčiny v prostredí vojvodinských Slovákov v medzivojnovom období*. Nový Sad: Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov – Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum. ISBN 978-86-87947-42-9.
- MARIĆOVÁ, Anna, 2006. *Slovenské nárečie Starej Pazovy*. Nadlak: Ivan Krasko – Bratislava: ESA. ISBN 973-107-005-2.
- MARIĆOVÁ, Anna, 2011. *O jazyku*. Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum. ISBN 978-86-7103-365-7.
- MYJAVCOVÁ, Mária, 2009. *Slovenská jazyková čítanka. O slovenskom jazyku vo Vojvodine*. Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum. ISBN 978-86-7103-336-7.
- MYJAVCOVÁ, Mária, 2015. *O slovensko-srbskom bilingvizme vo Vojvodine*. Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum. ISBN 86-710-3445-3.
- PAŠTEKA, Július, 1990. *Slovenská dramatika v epoche realizmu*. Bratislava: Tatran. ISBN 80-222-0185-5.
- SESAR, Dubravka, 2013. Slovački jezik u Andrićevoj slovnici. In ANDRIĆ, Josip. *Slovačka slovnica*. Zagreb: Kiklos, s. 193-197. ISBN 978-953-56937-4-1.
- ŠKORVANKOVÁ, Eva, 2017. Slovenská menšina v dnešnej Vojvodine a jej vzťah so Slovenským štátom. In HODOLIČOVÁ, Jarmila, ed. *270 rokov dejín, literatúry a jazyka Slovákov vo Vojvodine*. Nový Sad: Univerzita v Novom Sade, Filozofická fakulta, s. 85-91. ISBN 86-915-2553-3.
- VLADIMÍR Hurban Vladimírov – tvorca modernej slovenskej drámy. *Zborník spolku vojvodinských slovakistov 8-9, 1986-1987*. Nový Sad: Spolok vojvodinských slovakistov.

Mgr. Juliana Beňová
externá doktorandka
Katedra slovanských filológií
Filozofická fakulta Univerzity
Komenského
Gondova 2
811 02 Bratislava 1
Slovenská republika
E-mail: julianabenova73@gmail.com